

В І Д Г У К
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Бобрика Володимира Івановича
на дисертаційне дослідження Ханович Євгенії Дмитрівни
«Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по
утриманню дітей», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і
цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Детальний аналіз дисертації, автореферату та публікацій за темою дисертаційного дослідження Ханович Євгенії Дмитрівни «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо цієї роботи.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей закріплений у Конституції України. Не зважаючи на природність закріпленого законом обов'язку, недобросовісні батьки намагаються усіляко ухилятися від його виконання.

Законодавець для забезпечення права дитини на належне утримання та рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку запровадив як добровільний, так і примусовий порядки виконання аліментного зобов'язання та посилив відповідальність за невиконання або не належне виконання аліментних зобов'язань.

Останні роки ознаменувалися внесенням докорінних змін до Сімейного кодексу України щодо регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Законами України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17 травня 2017 року та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» від 3 липня 2018 року було встановлено мінімально гарантований розмір аліментів та мінімально рекомендований розмір аліментів, розширено переліку обставин, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів, запроваджено розмір частки доходу платника аліментів, яка стягується на користь дитини, внесено зміни до порядку індексації аліментів, визначення заборгованості за аліментами та відповідальності за прострочення сплати аліментів тощо.

Редакцією Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року запроваджено ряд змін у порядок примусового виконання рішень, а також розширено коло заходів впливу на платника аліментів, який неналежним чином виконує свої обов'язки.

Поняття «аліменти» та «утримання» на законодавчому рівні не закріплені, серед науковців єдиного підходу щодо визначення та співвідношення цих термінів не вироблено. Так само відсутня єдина позиція серед учених щодо підстав виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Комплексне дослідження правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у цивілістичній науці не проводилось.

Дослідження цієї проблематики зводилось лише до розгляду окремих питань інституту аліментних зобов'язань. Підстави припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей та відповідальність за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань не досліджувались в Україні взагалі.

З огляду на зазначене, актуальність обраної Є.Д. Ханович теми

дослідження не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених загальними зборами Національної академії правових наук 03 березня 2016 року; планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015-2019 роки.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертантка поставила за мету провести комплексний аналіз проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а також розробити наукові пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства. Зауваження до формулювання цієї мети будуть зазначені нижче.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені задачі, які вимагали проведення аналізу стану наукової розробки проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей; еволюції правового регулювання; міжнародно-правових стандартів у сфері регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей; сформулювати поняття та визначення елементи аліментних зобов'язань; визначення підстав виникнення та припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей; дослідження добровільного та примусового порядку виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей; виокремлення видів юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей та визначення специфіки кожного виду окремо; вироблення науково

обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей.

Вбачається, що робота Є.Д. Ханович є цілісним науковим дослідженням проблем правового регулювання аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей. Представляється, що зміст дисертаційної роботи, характер висновків та зміст запропонованих нею рекомендацій свідчать, що дисертантка зуміла досягти мети та вирішити задачі, що була поставлені в дисертаційному дослідженні.

При проведенні дисертаційного дослідження були застосовані як загальнонаукові, так і приватно-наукові методи пізнання. Аналіз дисертаційної роботи, її висновків та пропозицій показує, що автором використані всі зазначені у вступі дисертації методи дослідження. Дисертанткою проаналізовано значний обсяг здобутків вітчизняних та іноземних науковців, які досліджували проблему правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Достовірність і обґрунтованість висновків, яких дійшов автор також підтверджується ретельним аналізом правових явищ та категорій, що вивчені та досліджуються юридичною наукою.

Структура дисертаційного дослідження логічно та послідовно побудована. Виконання задач наукового дослідження дозволило автору сформулювати висновки і рекомендації, що мають науковий і практичний інтерес.

Аналіз дисертаційного дослідження вимагає констатувати, що автором проаналізовано стан наукової розробки проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а також окреслено методологію проведення дослідження (с. 26-34); розглянуто історію розвитку правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (с. 34-54); проаналізовано міжнародно-правові стандарти у сфері регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей

та участь України у міжнародних конвенціях та дво- і багатосторонніх договорах (с. 54-68); сформульовано поняття, визначено ознаки та елементи аліментних зобов'язань (с.70-88); встановлено підстави виникнення та припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (с.88-132); розглянуто відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника та укладання договору між батьками про сплату аліментів на дитину (с.136-154); досліджено поетапно механізм примусового виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (с. 154-176); встановлено види відповідальності за порушення аліментних зобов'язань (с. 176-194).

Розглядаючи отримані дисертанткою результати дослідження, виокремимо наступні. Виходячи з ознак аліментних зобов'язань, структури аліментних правовідносин батьків по утриманню дітей та підстав виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а також базуючись на визначеннях, сформульованих провідними ученими, автором надано власне визначення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (підрозділ 2.1 дисертації).

Важливими для юридичної науки є висновки дисертантки з приводу розмежування поняття «аліменти» з поняттям «утримання», а також відношення сплати аліментів до категорії зобов'язання (підрозділ 2.1.).

Цікавим з наукової та практичної точок зору є проведене в роботі узагальнення зарубіжного досвіду захисту прав зачатої, але не народженої дитини, викладене в підрозділі 2.2 дисертації. Цей досвід став підґрунтям для пропозицій дисертантки доповнити Сімейний кодекс України положенням, яке зобов'язує особу, з якою мати дитини проживає однією сім'єю, але не перебуває у шлюбі, надавати утримання впродовж вагітності.

Досліджуючи підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, дисертантка приходить до висновку, що підставами

виникнення є: походження дитини та рішення суду або договір між батьками про сплату аліментів на дитину. В дисертації зазначається, що існують випадки коли між батьками не укладено договір про сплату аліментів на дитину та один із батьків, який проживає з дитиною, або інший законний представник дитини не звертається до суду з позовом або заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів. Тому, важливою вбачається пропозиція Є.Д. Ханович щодо запровадження механізму, за допомогою якого дитина мала б змогу отримувати кошти на утримання, незалежно від волі одного з батьків або іншого законного представника дитини, з яким проживає.

Варто відзначити виокремлені та досліджені автором підстави припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, викладені у підрозділі 2.3.

Не можна не звернути увагу й на міркування й висновки автора з приводу визначення недоліків договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (підрозділ 2.3).

Привертають увагу висновки дисертантки щодо визначення суб'єктного складу договору між батьками про сплату аліментів на дитину (підрозділ 3.1).

Важливим для науки сімейного права є дослідження поетапного механізму примусового виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а також зупинення на проблемних моментах стягнення аліментних зобов'язань виконавцем. Заслужовують на увагу зроблені висновки щодо визначення аліментів у твердій грошовій сумі шляхом прив'язання розміру аліментів до прожиткового мінімуму дитини відповідного віку, а також визначення розміру аліментів для фізичних осіб-підприємців, які застосовують спрощену систему оподаткування, залежно від групи платників єдиного податку (підрозділ 3.2).

Варто звернути увагу й на визначені та досліджені в роботі види відповідальності за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань, а також мають практичне значення запропоновані зміни до законодавства щодо доповнення таким видом сімейно-правової відповідальності як позбавлення батьківських прав та формою цивільно-правовою відповідальності як моральна шкода за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань (підрозділ 3.3).

Заслужують на схвалення пропозиції дисертантки щодо внесення змін до Сімейного кодексу України.

У дисертації сформульовано ряд інших висновків і пропозицій, які теж характеризуються науковою новизною та/або практичним значенням.

Загальні висновки дисертації конкретно і стисло висвітлюють основні наукові результати та відповідають її змісту.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані у дисертації, належним чином відображені у її авторефераті. Основні положення та висновки дисертації викладено в 11 публікаціях, 5 з яких у наукових фахових виданнях України, 2 статті у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 тезах виступів на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, наукових читаннях, одному навчальному посібнику.

Автореферат та дисертація за сутністю та змістом відповідають всім формальним вимогам, встановленим для цього виду робіт.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно в цілому оцінюючи зміст дисертації варто звернути увагу на окремі дискусійні моменти.

1. Мета дослідження сформульована як «комплексний аналіз проблеми...». Проте аналіз – це розкладання цілого складного явища на

його складові, більш прості елементарні частини і виділення окремих сторін, властивостей, зв'язків. Аналіз не може бути метою наукового дослідження, адже є універсальним методом пізнання, який застосовується у т.ч. у наукових досліджень. Про використання методу аналізу дисертантка сама вказує у вступі, описуючи використані методи дослідження. З огляду на це вбачається дещо некоректним формулювання мети дисертації. З аналогічних міркувань некоректно сформульована й задача «проаналізувати міжнародно-правові стандарти у сфері регулювання аліментних зобов'язань ...». А така задача дисертаційного дослідження як «дослідити поетапно механізм примусового виконання аліментних зобов'язань ...» містить тавтологію.

2. В роботі взагалі не досліджується окремі аспекти аліментних зобов'язань щодо утримання дітей, які урегульовані Сімейним кодексом України. Це стосується, насамперед, контролю за витрачанням аліментів, що врегульовано статтею 186 Сімейного кодексу України, відносини щодо проведення якого цілком підпадають під предмет дисертаційного дослідження. І це при тому, що відповідний правовий інститут був істотно видозмінений у 2018 році, а в 2019 році було врегульовано на підзаконному рівні порядок його здійснення.

Також не розглядається питання призначення та виплати тимчасової державної допомоги дитині у випадках, якщо місце проживання чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину. Така допомога, хоч і має абсолютно іншу правову природу, проте фактично є тимчасовим перекладанням на державу аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей у зазначених випадках, адже відповідно до ч. 10 ст. 181 Сімейного кодексу України суми наданої дитині тимчасової державної допомоги підлягають стягненню з платника аліментів до Державного бюджету України у судовому порядку.

Робота, на мій погляд, лише б виграла, якби в ній були розкриті ці питання.

3. В дисертації підставами виникнення аліментних зобов'язань визначено походження дитини та рішення суду або договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Проте договірною підставою для виникнення аліментних зобов'язань з утримання дитини може бути й шлюбний договір, адже відповідно до ч. 2 ст. 93 Сімейного кодексу України шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. При складанні шлюбних договорів в них часто включають умову про утримання дітей подружжя, у т.ч. й аліментів. З огляду на це договірну підставами виникнення аліментних зобов'язань слід визначити ширше.

4. В дисертації вказується, що одержувачем аліментів є той з батьків або інший законний представник аліментів, на ім'я якого виплачуються аліменти. Проте Сімейний кодекс України передбачає ряд випадків, коли аліменти перераховуються на особистий рахунок дитини у банку (ч. 3 ст. 166, ч. 2 ст. 186, ч. 3 ст. 193). З огляду на це виникає питання, чи не саму дитину в таких випадках слід вважати одержувачем аліментів?

Загальна оцінка роботи. Дисертаційна робота Ханович Євгенії Дмитрівни «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей» є цілісною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретні наукові задачі, які мають істотне значення для науки сімейного права.

Дисертаційна робота Ханович Євгенії Дмитрівни на тему «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, що пред'являються до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (пункти 9, 11, 12), а здобувач заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

В. І. Бобрик

